УДК 334+338

DOI: <https://doi.org/10.47567/bomivit.1-3.2020.06>

П. П. Пастушенко,

кандидат економічних наук
доцент кафедри державознавства і права
Одеського регіонального інституту
Національної академії державного
управління при Президентові України
pastushenko.pavlo.o@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1537-2507>

В. М. Васильковський,

кандидат економічних наук
Заслужений економіст України
vasylkovskii.vasyl@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6769-9878>

КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

P. P. Pastushenko,

PhD in Economics
Associate Professor of the Department of
state law and law
Odessa Regional Institute for Public Administration
of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine
pastushenko.pavlo.o@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1537-2507>

V. M. Vasylkovskiy,

PhD in Economics
Honored Economist of Ukraine
vasylkovskii.vasyl@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6769-9878>

CREDIT AND INVESTMENT ACTIVITY IN THE CONDITIONS OF THE COVID-19 PANDEMIC

Стаття присвячена практичному аналізу кредитно-інвестиційної діяльності в умовах пандемії COVID-19. Сформоване бачення чинників впливу пандемії COVID-19 на глобальну економіку. Проаналізовано динаміку виданих кредитів та розраховано масштаби кредитної діяльності. Відзначено, що вплив пандемії COVID-19 на кредитну діяльність відбувається при наявності наступних ризиків: зниження

доходів потенційних позичальників обмежує їх можливості обслуговувати кредити, при цьому існує невизначеність щодо відновлення доходів громадян і суб'єктів господарювання в найближчому майбутньому; погіршення кредитоспроможності позичальників і зростання кредитного ризику призводять до підвищення процентних ставок по кредитах, що обмежує попит на них; банки посилюють стандарти кредитування, в тому числі знижують ліміти по кредитних продуктах; обмеження мобільності позичальників, що стало перешкодою для отримання кредиту і є абсолютно критичним для тих з них, хто не використовує дистанційне банківське обслуговування; нестача капіталу у банків для нарощування обсягів кредитування.

Виділено напрямки участі банків в інвестиційному процесі: мобілізація банками коштів на інвестиційні цілі; надання кредитів інвестиційного характеру; вкладення коштів в цінні папери (як за рахунок банку, так і за дорученням клієнта).

Проведено співставлення кредитної та інвестиційної діяльності. Доведено, що період пандемії COVID-19 суттєво не вплинув на кредитно-інвестиційну діяльність банківської системи України. Визначено, що економічні наслідки пандемії і уповільнення темпів економічного зростання в подальшому можуть зачепити і банківський сектор України, і це вимагатиме безпрецедентних дій як на індивідуальному, так і на національному рівнях. Подальший напрямок дослідження передбачає визначення різних сценаріїв розвитку подій.

Ключові слова: банк, кредит, кредитна діяльність, цінні папери, інвестиційна діяльність, пандемія, COVID-19.

The article is devoted to the practical analysis of credit and investment activity in the conditions of the COVID-19 pandemic. A vision of the factors influencing the COVID-19 pandemic on the global economy has been formed. The dynamics of issued loans is analyzed and the scale of lending activity is calculated. It is noted that the impact of the COVID-19 pandemic on lending occurs in the presence of the following risks: declining incomes of potential borrowers limit their ability to service loans, and there is uncertainty about the recovery of income of citizens and businesses in the near future; deteriorating creditworthiness of borrowers and increasing credit risk lead to higher interest rates on loans, which limits the demand for them; banks are tightening lending standards, including lowering limits on credit products; restriction of borrowers' mobility, which has become an obstacle to obtaining a loan and is absolutely critical for those of them who do not use remote banking; lack of capital in banks to increase lending.

Areas of participation of banks in the investment process are highlighted: mobilization of funds by banks for investment purposes; providing loans of investment nature; investing in securities (both at the expense of the bank and on behalf of the client).

The comparison of credit and investment activity is carried out. It is proved that the period of the COVID-19 pandemic did not significantly affect the credit and investment activities of the banking system of Ukraine. It is determined that the economic consequences of the pandemic and the slowdown in economic growth may further affect the banking sector of Ukraine, and this will require unprecedented action at both the individual and national levels. Further research involves identifying different scenarios

Keywords: bank, credit, credit activity, securities, investment activity, pandemic, COVID-19.

Постановка проблеми. Епідемії і пандемії негативно впливають на економіку, про що свідчать витрати минулих років: епідемія атипової пневмонії в 2003 році спричинила збитки понад 40 млрд. дол. США [1]; від економічних і соціальних наслідків спалаху Еболи в 2014-2016 рр. збитки склали 53 млрд. дол. США [2]. Економіка потерпала від пандемії «свинячого» грипу у 2009 р., в 2003-2005 рр. – від пташиного грипу, збиток від епідемії якого тільки в країнах Південно-Східної Азії перевищив 40 млрд. дол. США [3; 4]. Поточна ситуація з COVID-19, найімовірніше, стане причиною настання однієї з найглибших криз в Україні за часів незалежності, оскільки оголошена пандемія коронавірусу викликала глобальну економічну кризу, масштаби якої поки складно остаточно оцінити. Більшість компаній розробляють і впроваджують антикризові плани дій, переглядають стратегію розвитку. Практично всі суб'єкти господарювання прискорили діджиталізацію своїх каналів реалізації (продаж) та каналів взаємодії з клієнтами. COVID-19 підтвердив в черговий раз, що цифровізація - це не майбутнє економіки, а її сьогодення. Невідомо, наскільки затягнеться карантин і як зміняться звички інвесторів, але ясно одне - online світ переважатиме над offline.

Запроваджені карантинні заходи по COVID-19 вплинули практично на всі галузі економіки, проте найбільше - на сферу послуг, роздрібну торгівлю непродовольчими товарами, ресторанний бізнес, оскільки вони представлені переважно малим та середнім бізнесом (МСБ) з меншим запасом міцності та великою закредитованістю. Відзначається уповільнення будівництва через затримки в поставках і низки перешкод в реєстрації нерухомості. Висока частка позикових коштів обумовлюють залежність будівельних компаній від банківських кредитів, а також коливань попиту на нерухомість, зміни цін на житло. Зростання цін викликає зниження попиту і зменшення обсягів будівництва. Зниження попиту призводить до падіння цін і зменшення обсягу продаж. В результаті чого забудовники несуть збитки, їм не вистачає оборотних коштів на добудову розпочатих об'єктів та обслуговування банківських кредитів. Таким чином, економічні наслідки пандемії можуть бути згубними й для банківської сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням діяльності банків в цілому присвячені праці провідних вітчизняних економістів, таких як О. Вовчак, Б. Луців, С. Реверчук, Л. Примостка, А. Пересада та ін. Кредитно-інвестиційну діяльність банків вивчали О. Дзюблюк, В. Коваленко [5], О. Кузьмак, В. Міщенко, Н. Слов'янська [6], С. Прасолова [7]. В. Огородник, Г. Панасенко досліджували кредитно-інвестиційну діяльність банків України за умов криз, фінансової нестабільності.

Метою статті є аналітичне дослідження кредитно-інвестиційної діяльності та аналіз ситуації, що склалася під час пандемії COVID-19.

Виклад основного матеріалу. Банківська система - найважливіша складова національного господарства, ефективність функціонування якої в значній мірі визначає масштаб і темпи економічного розвитку країни. Це пов'язано зі специфічною місією банків як фінансових посередників, і полягає в здатності акумулювати потоки грошових коштів та раціонально їх перерозподіляти на територіальному і галузевому рівнях за допомогою інвестицій і кредитів. Виконуючи цю місію, банки сприяють сталому економічному зростанню, темпи якого за підсумками 2019 р. виявилися найнижчими після глобальної фінансової кризи 2008-2009 рр. - за останні три роки зниження склало з 3,3% (2017) до 2,4% (2019) [8]. В

Україні порівняно з 2018 р. зростання сповільнилося на 0,1 в.п. і за підсумками 2019 р. ВВП виріс на 3,3% [9]. У 2020 р. Національний банк України давав прогноз зростання ВВП на рівні 3,5% [9]. Світовий банк в січні 2020 р. прогнозував зростання світової економіки на рівні 2,5% (для України – на 3,7%) на тлі поступового відновлення інвестицій і торгівлі після істотного спаду в 2019 році [10], проте пандемія COVID-19 внесла свої корективи і стала потужним шоком не тільки для громадськості, але і світової економіки. І вже за червневим прогнозом Світового банку, за підсумками 2020 р. очікується скорочення світового ВВП на 5,2%, що стане найглибшим спадом за багато десятиліть [11]. Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) надає більш песимістичний прогноз в 6% [12]. Падіння української економіки прогнозується на 5 % [13]. Швидко зростаюча кількість хворих разом з прийняттям масштабних заходів для уповільнення поширення вірусу, призвело до стрімкого гальмування економічної активності в багатьох країнах і прогнози економічного зростання були переглянуті в бік зниження. Деякі країни для запобігання більш негативних наслідків вдалися до масштабної підтримки за рахунок заходів податково-бюджетної і кредитно-грошової політики.

Розвитку кризових явищ на фоні пандемії COVID-19 стали як чинники з боку пропозиції (виробництво товарів і послуг), так і чинники з боку попиту (споживання та інвестиції) (рис. 1).

Рис. 1. Вплив пандемії COVID-19 на глобальну економіку
Джерело: складено автором.

Проблеми у виробництві, які почалися спочатку в Китаї, поширилися по всьому світу. Закриття кордонів і карантинні заходи для стримування епідемії, привели до ще більш серйозного зниження завантаження виробничих потужностей і порушення ланцюгів постачань. Як наслідок, відбулося істотне скорочення робочих місць і споживчого попиту. Підприємства почали втрачати доходи і зіткнулися з серйозними проблемами неплатоспроможності. Крім того, реальний сектор відчув скорочення доступу до фінансування в умовах зростання вартості

запозичень. В результаті, втрата попиту, доходу, джерел фінансування негативно відбивається на здатності підприємств продовжувати своє функціонування.

Зниження доходів суб'єктів господарювання скорочує їх кредитоспроможність, що в свою чергу може обмежити готовність банків продовжувати кредитування.

Скориставшись даними Національного банку України [14], з'ясуємо як вплинула пандемія COVID-19 на кредитно-інвестиційну діяльність банків. Важливим інструментом кредитної діяльності банківської системи як в цілому, так і кожного банку окремо, виступає кредитний портфель (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка кредитного портфелю комерційних банків України за 2017-2019 рр., 5 міс. 2020 р., млн. грн.

Джерело: дані НБУ.

Статистичне дослідження динаміки показника кредитного портфелю банків показало, що на кінець 2019 року кредитний портфель банківської системи України значно знизився в порівнянні з попередніми роками (на 85079 млн. грн., або на 7,6%). Зауважимо, що саме в листопаді-грудні почалися перші захворювання. Далі протягом трьох місяців динаміка була різнонаправлена: в січні та березні 2020 р. збільшувався, відповідно на 4597 млн. грн. (або на 0,4%) та 75357 млн. грн. (на 7,3%). В лютому та квітні 2020 р. невелике (на 0,5% та 1%) зменшення. Найбільше скорочення спостерігається в квітні 2020 р., що, ймовірно, пов'язано з оголошенням карантину. Інакше кажучи, сума наданих банківських позичок номінально зменшувалася.

Масштаби кредитної діяльності комерційних банків України доцільніше оцінити за допомогою коефіцієнта кредитної активності - відношення обсягів кредитного портфеля до вартості активів банківської системи. Протягом 2017-2018 рр. банки України проводили досить агресивну кредитну політику (рівень кредитної активності, відповідно, склав 78% та 82,2%), що перевищує рекомендовані межі 65-75%. У 2019 році в порівнянні з 2018 роком коефіцієнт кредитної активності банків України знизився з до 69,2%. Протягом п'яти місяців 2020 р. банки України проводили більш помірковану та виважену кредитну політику (середній рівень кредитної активності склав приблизно 68%). Як одну з причин деякого уповільнення кредитної діяльності можна назвати кризу, що викликана карантинними заходами.

Для оцінки кредитного портфеля можна розрахувати такі показники, як:

- 1) коефіцієнт забезпечення позик резервами, тобто середній розмір резервів на кожен гривню наданих банківських позичок (якість кредитного портфеля);
- 2) рівень проблемної заборгованості;
- 3) коефіцієнт прибутковості виданих кредитів (відношення чистого процентного доходу до кредитного портфеля).

Методика побудови перерахованих показників достатньо висвітлена в наукових джерелах [5-7].

Вплив пандемії COVID-19 на кредитну діяльність відбувається при наявності наступних ризиків:

- зниження доходів потенційних позичальників обмежує їх можливості обслуговувати кредити, при цьому існує невизначеність щодо відновлення доходів громадян і суб'єктів господарювання в найближчому майбутньому;
- погіршення кредитоспроможності позичальників і зростання кредитного ризику призводять до підвищення процентних ставок по кредитах, що обмежує попит на них;
- банки посилюють стандарти кредитування, в тому числі знижують ліміти по кредитних продуктах;
- обмеження мобільності позичальників, що стало перешкодою для отримання кредиту і є абсолютно критичним для тих з них, хто не використовує дистанційне банківське обслуговування;
- нестача капіталу у банків для нарощування обсягів кредитування.

Сукупність зазначених чинників формує умови для обмеження кредитної активності, що, в свою чергу, може стати фактором погіршення економічної ситуації, оскільки обмежений доступ до фінансування не дозволить суб'єктам господарювання зберігати колишній рівень виробничої активності. В результаті може виникнути ефект зворотного зв'язку: зниження економічної активності запускає кредитне стиснення, яке в свою чергу ще в більшій мірі обмежує економічну активність. Одним з етапів подальшого дослідження має стати виявлення взаємозв'язку динаміки ВВП і кредитної активності банківського сектора для оцінки існування ефекту зворотного зв'язку та його значущості. Отримані результати підтвердять/спростують гіпотезу, що втрати економіки при кредитному стисненні посилюються.

Для досягнення головної мети діяльності банку - отримання прибутку, окрім кредитної діяльності, яка дає можливість досягнути цієї мети, можна виділити ще один вид операцій - інвестиційні. Проведемо аналіз обсягів цих операцій та визначимо місце кожного виду у загальній структурі кредитно-інвестиційної діяльності (рис. 3).

Рис. 3. Динаміка структури кредитно-інвестиційної діяльності комерційних банків України за 5 міс. 2020 р., млн. грн.

Джерело: дані НБУ.

Протягом усього аналізованого періоду обсяги кредитного портфеля значно перевищують обсяги інвестиційного, як в абсолютному значенні, так і у відносному. Як бачимо, період пандемії COVID-19 суттєво не вплинув на кредитно-інвестиційну діяльність банківської системи України.

До інвестиційної можна віднести діяльність банків на ринку цінних паперів, оскільки операції на даному ринку орієнтовані на досягнення позитивного економічного ефекту, вираженого в збереженні початкових вкладень, їх примноженні, отриманні періодичних грошових виплат тощо. У зв'язку з цим, оцінка інвестиційної активності банків і пошук шляхів розвитку даної діяльності дозволить активізувати і підвищить ефективність перерозподілу фінансових ресурсів в рамках економіки.

Пов'язуючи успішний розвиток економіки з інвестиційною діяльністю банків, доцільно виділити наступні напрямки участі банків в інвестиційному процесі:

- мобілізація банками коштів на інвестиційні цілі;
- надання кредитів інвестиційного характеру;
- вкладення коштів в цінні папери (як за рахунок банку, так і за дорученням клієнта).

Але ключовим моментом, що забезпечує особливу роль банків на фондовому ринку, на наш погляд, є їх контроль над безготівковими грошовими потоками.

Висновки. Проведене дослідження показало, що період пандемії COVID-19 суттєво не вплинув на кредитно-інвестиційну діяльність банківської системи України. Завдяки статистичному аналізу доведено, що в останні п'ять місяців 2020 р. якість банківського кредитного портфеля дещо знизилася. Оцінку масштабів економічних збитків складно прогнозувати через невизначену тривалість карантинних заходів. Є припущення, що пандемія може тривати від кількох місяців до року і проходити однією або декількома хвилями. Таким чином, економічні наслідки пандемії і уповільнення темпів економічного зростання в подальшому можуть зачепити і банківський сектор України, і це вимагатиме безпрецедентних дій як на індивідуальному, так і на національному рівнях. Подальший напрямок дослідження передбачає визначення різних сценаріїв розвитку подій.

Список використаних джерел:

1. Lee J.-W., McKibbin W.J. Estimating the global economic costs of SARS. Washington (DC): Institute of Medicine (US) Forum on Microbial Threats; 2004. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK92473/>
2. Huber C., Finelli L., Stevens W. The economic and social burden of the 2014 Ebola outbreak in West Africa. *The Journal of Infectious Diseases*. 2018. Vol. 218. P. 698-704. URL: https://academic.oup.com/jid/article-abstract/218/Supplement_5/S698/5129071
3. A World at Risk. Annual report on global preparedness for health emergencies. *Global Preparedness Monitoring Board*. Geneva: World Health Organization. 2019. URL: https://apps.who.int/gpmb/assets/annual_report/GPMB_annualreport_2019.pdf
4. International Monetary Fund (IMF). *World Economic Outlook*, January 2020. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO>
5. Коваленко В. В. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку : монографія. Одеса : Видавництво «Атлант», 2015. 217 с.
6. Банківські операції : підруч. / за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слов'янської. Київ : Знання, 2006. 278 с.
7. Прасолова С. П., Вовченко О. С. Банківські операції : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 568 с.
8. Огляд економічної активності (2019 рік). *Офіційний сайт Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства*. URL: <https://www.me.gov.ua/>
9. Інфляційний звіт, січень 2020 р. *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: <https://bank.gov.ua/>
10. Global Economic Prospects (GEP), January 2020. *World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/>
11. Pandemic, Recession: The Global Economy in Crisis, January 2020. *World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/>
12. Economic Outlook, June 2020. *Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)*. URL: <https://www.oecd.org/>
13. Інфляційний звіт, квітень 2020 р. *Офіційний сайт Національного банку України*. URL: <https://bank.gov.ua/>
14. Офіційний сайт Національного банку України (статистика). URL: <https://bank.gov.ua/>

References:

1. Lee, J.-W., McKibbin, W. J. (2004). *Estimating the global economic costs of SARS*. Washington (DC): Institute of Medicine (US) Forum on Microbial Threats. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK92473/> [in English].
2. Huber, C., Finelli, L., Stevens, W. (2018). The economic and social burden of the 2014 Ebola outbreak in West Africa. *The Journal of Infectious Diseases*, vol. 218, 698-704. URL: https://academic.oup.com/jid/article-abstract/218/Supplement_5/S698/5129071 [in English].
3. *A World at Risk* (2019). Annual report on global preparedness for health emergencies. Global Preparedness Monitoring Board. Geneva: World Health

Organization. URL:

https://apps.who.int/gpmb/assets/annual_report/GPMB_annualreport_2019.pdf [in English].

4. International Monetary Fund (IMF) (2020). *World Economic Outlook*. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO> [in English].

5. Kovalenko, V. V. (2015). *Kredytna diialnist bankiv Ukrainy: problemy ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia* [Credit activity of banks of Ukraine: problems and prospects of development: monograph]. Odesa: Vydavnytstvo «Atlant». [in Ukrainian].

6. Mishchenko, V. I., Slovianska, N. H. (ed.) (2006). *Bankivski operatsii: pidruchnyk* [Banking: a textbook]. Kyiv: Znannia. [in Ukrainian].

7. Prasolova, S. P., Vovchenko, O. S. (2013). *Bankivski operatsii: navchalnyi posibnyk* [Banking: a textbook]. Kyiv: «Tsentruchovoi literatury». [in Ukrainian].

8. Ohliad ekonomichnoi aktyvnosti (2019) [Review of economic activity (2019)]. *Ofitsiynyi sait Ministerstva rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva* [Official site of the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture]. URL: <https://www.me.gov.ua/> [in Ukrainian].

9. Infliatsiynyi zvit (sichen 2020) [Inflation report (January 2020)]. *Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy* [Official site of the National Bank of Ukraine]. URL: <https://bank.gov.ua/> [in Ukrainian].

10. Global Economic Prospects (GEP), January 2020. *World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/> [in English].

11. Pandemic, Recession: The Global Economy in Crisis, January 2020. *World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/> [in English].

12. Economic Outlook, June 2020. *Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD)*. URL: <https://www.oecd.org/> [in English].

13. Infliatsiynyi zvit (kviten 2020) [Inflation Report (April 2020)]. *Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy* [Official site of the National Bank of Ukraine]. URL: <https://bank.gov.ua/> [in Ukrainian].

14. *Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy (statystyka)* [Official site of the National Bank of Ukraine (statistics)]. URL: <https://bank.gov.ua/> [in Ukrainian].